

о. Петро КРИП'ЯКЕВИЧ

АРТИСТИЧНА ФОРМА ПСАЛМА 118*

З помежи всіх псалмів книги *Псалтирь* особлившу увагу звертає на себе псалом 118 (у євреїв 119): *Блажени непорочнии въ пѣти, ходѣщии въ законѣ Гдни*, званий також коротко *Непорочнии*. Псалом той є з усіх псалмів найдовший, бо коли інші мають від 50 до 72 стихів, то сей має їх 176 і тому в нашім поділі псалтири займає цілу катисму 17-ту зараз перед псалмами «степенними». Є він найбільше уживаним в Церкві; по псалмі 50 ані один може псалом не є стілько разів стихословлений, цитований, примінюваний в богослуженю, як сей іменно псалом *Непорочнии*; уживаєся бо і в полунощници повседневній і в утрнях недільних і в парастасі і в «надгробном» у Велику П'ятницю. Псалом сей визначаєся удивляючою силою слова, глибокою мудростію, богатством мислей і високим полетом духа при рівночасній легкості, простоті і ясности вираженя. Св. Отці, восхищені тими єго прикметами, видять в нім зібрані всі моральні науки євангельські і всі правила людского житя, як св. Августин, св. Амврозій; видять всі виреченя святих пророків, апостолів, мучеників, як Кассіодор. «*Ipsa illius (psalmi), — говорят вони, — prolixitas, sublimitas, perspicuitas, profunditas, quanto apertior, tanto profundior, argumento veluti manifestissimo demonstrant, qua sit auctoris sui, sancti scilicet Spiritus magnitudo, majestas, sapientia et bonitas*»** (св. Амврозій). «В інших псалмах, поясняє дальше той же святий, проблиснув псалмист лиш гденекотрими лучами мудрости і науки: ту же заяснів цілковитим сонцем премудрости; тамті суть неначе звізди, в темряві сіяючі, сей єсть мов би саме сонце, всі скарби світла, всю єго силу видаюче».

Но кромі тих внутрішних прикмет, відзначаючих сей псалом як твір св. Духа, має він ще інші прикмети внішні, котрі ставляють єго високо

* Стаття уперше надрукована в часописі *Богословский вѣстник* (Львів), 1900, ч. 3, с. 131–147.

** Сама по собі його [псалма] багатослівність, величавість, яскравість і глибина (чим він відкритіший, тим глибший) якби доводить цілком очевидним аргументом, якою є велич, святість, розсудливість і доброта його автора, тобто Святого Духа (*переклад ред.*).

понад всіми псалмами; має межі іншими тоту дивну властивість, що хочай говорить о однім предметі, то не повтарається і не нудить; має свої красні вираження, котрих надармо би гдеінде шукати; має укриту в собі якусь невисказану красоту поетичну, вдоволяючу серце. В читаню видається він нам вправді сумним і монотонним, якби мглами прислоненим, але через тоті мгли просвічує слеза живого, людського чувства. Найбільшою же окрасою сего псалма є его особливша *артистична будова*, котрою відзначається межі всіми псалмами. Належить бо псалом сей щодо своєї форми до т. зв. творів альфаветичних в св. Письмі, до таких, до яких крім него належить ще шість інших псалмів в псалтирі, як Плач Ієремії (1, 2, 3, 4), як Похвала мужної невісти в Притчах Соломона, т. є. уложених акростихом після єврейського альфавета. Понеже однак псалом сей межі всіми такими «альфаветами» біблійними єсть найбільшим, найкрасшим і найсовершеннішим, для того у мазоретів називається «Альфаветом великим» (Alphabetum magnum).

Хто і коли уложив сей псалом, незвісно. Давніші пояснителі за св. Амвросієм приписують его Давидови, переслідованому через Савла; новіші же за Оригеном відносять его до часів неволі вавилонської, що є правдоподібніше. Кальмет не вагається навіть приписати его пророкови Даниїлові. За тим другим мнінієм здається промовляти і само содержание псалма: часта скарга на гніт «гордых і беззаконних» і шукане прибіжища в законі Господнім, чого ізраїльтяне научилися доперва в неволі. Цілий бо псалом єсть величавим а безперервним прославленням Закона Божого, а призначений був, як говорять, для путників, котрі відспівували его в своїх походах з пам'яті; віроятно однак, здається, був він призначений для шкільної молодіжи, учащоїся Закона, так що складав для неї неначе «Азбуку Закона».

Понеже добре зрозуміння сего псалма єсть в тісній звязі з его внішною формою, для того в тій розправі хочемо наперед звернути увагу власне на тую его артистичну внішню форму.

Псалом сей переходить дійсно своїм артизмом не лише всі псалми, але і взагалі всі єврейські поетичні твори і яко мастерське діло творить унікат в цілій Біблії. Артизм же той лежить не лиш в тім, що уложений він після альфавету, но більше єще в штучнім приміненю синонімів Закона Божого (о котрім скажемо обширніше), а також в гармонійнім розкладі самого предмета.

Єсть отже в тім псалмі потрійна гармонія: 1) гармонія букв і чисел; 2) гармонія слів; 3) гармонія ідей. Пригляньмося кожній з осібна.

1. Гармонія букв

Цілий псалом складається з 22 осмеричних строф після 22 букв єврей-

ского альфавета. Кожда поодинокі строфа зложена єсть з 8 рівних стихів, отвітно до 8 струн найдавнішої єврейської арфи, званої га-шмініт¹; представляє отже неначе музикальну октаву. Кождий знов стих в строфі починається тою самою буквою, так що в першій строфі єсть 8 разів алеф, в другій 8 бет, в третій 8 гімел і т. д.² Таким способом діється, що псалом сей єсть осмеричним повторенням цілого альфавета і складається проте з 8522=176 стихів.

Коли поглянути на такий псалом в тексті оригінальнім, написаний як належить, стих під стихом, видиться довгу а досить широку колумну, а на ній по правім боці шнурком на долину збігаючі осмеричні рядки що раз то інших букв, неначе рядки ріжноцвітних коралів, нанизаних на нитку. Форма отже внішна псалма єсть акростих альфаветовий осмеричний.

2. Гармонія слів

Цілий сей псалом єсть однодушним прославленням Закона Божого, *epicinium legis divinae*, як виражаються об'яснителі псалтири. В кождім отже стиху псалма від першого до послідного впоминається Закон Божий і в кождім говориться щось нового о Законі і так вздовж через цілий псалом.

Но понеже таке повторенє одної і тої ж річи стало би ся монотонним, тому мудро придумано *заступити слово законъ ріжними его синонімами*, як: *словеса* (глаголи), *зাপовѣди*, *сѣдѣвіи*, *свидѣніа*, *оправданіа*.

¹ Пс. 6.1. і пс. 12.1. (після численя єврейского).

² Напр. строфа алеф (א):

1. Ашре теміме дарех гаголхім беторат Га-Шем,
2. Ашре ноцре едота в, бехол-лев ідерешугу;
3. Аф ло-фа'алу авла бідерахав галаху;
4. Ата ціввіта фік кудеха лішемор меод;
5. Ахалай ікону дерахай лішемор хуккеха!
6. Аз ло-евош бегаббіті ель-коль-м іцвотеха.
7. Одха бейошер левав беламеді мішпете цідекеха.
8. Ет-хуккеха ешмор: аль-таазвені ад-меод!»

[1. Блажени непорочніи въ путь, ходящіи въ законѣ Господни

2. Блажени испытующіи свидѣнія его, всѣмъ сердцемъ възьмуть его;

3. Не дѣлающіи бо беззаконія, въ путехъ его ходища,

4. Ты заповѣдалъ еси заповѣди твоя сохранить зѣло.

5. (О!) дабы исправилися путіе мои, сохранить оправданія твоя:

6. Тогда не постыжуся, ввсегда прирѣти мнѣ на вся заповѣди твоя,

7. Исповѣмся Тебѣ въ правости сердца, ввсегда научитимися судьбамъ правды твоея.

8. Оправданія твоя сохранию: не остави мене до зѣла!].

Одно найменоване святого Слова Божого розприскується тут на 7 інших іменовань, як світло одного сонця розприскується в дождевих каплях і грає 7-ма цвітами райдуги. В кожній отже строфі 8 разів повтаряється слово Закона Божого а що раз то інакше і що раз то щось іншого о нім співається. Вісім стихів єсть в строфі, отже і 8 синонімів в псалмі³. В такий спосіб повстає пречудна гармонія, мов би з 8 тонів граюча октава.

Напр. в строфі п (хет):

57. Хелкі Га-Шем амарті лішмор двареха,
 58. Хіліті фанеха бехол-лев, хоннені ке-імратеха.
 59. Хішавті дерахай ва-ашіва раглай ель-едотеха.
 60. Хашті вело гітмагмагті лішмор міцвотеха.
 61. Хевле решаім івведуні торатха ло шахахті.
 62. Хацот-лайла акум легодот лах аль мішпете-цідкеха.
 63. Хавер ані лехол-ашер йереуха улешомре піккудеха.
 64. Хасдеха Га-Шем мал'а гаарец хуккеха ламдені.
 [57. Часть моя еси Господи: рѣхъ сохранили законъ твой (вл. слова твоя).
 58. Помолихся лицу твоему всѣмъ сердцемъ моимъ: помылуй мя по словеси твоему.
 59. Помыслихъ пути твоя и возвратихъ нозѣ мои въ свидѣнія твоя.
 60. Оуготовихся и не смутихся сохранили заповѣди твоя.
 61. Оужя грѣшникъ обязашася мнѣ: и закона твоего не забыхъ.
 62. Полунощи востаяхъ исповѣдатися тебѣ о судьбахъ правды твоя.
 63. Причастникъ азъ есмь всѣмъ боящимся тебе, и хранящимъ заповѣди твоя.
 64. Милости твоя Господи исполнь земля: оправданіемъ твоимъ научи мя».]

³ Синоніми ті суть слідуєчі в трьох головних текстах св. Письма і нашим словянським:

Єврейскій	Vulgata	LXX	Словянській
תורה тора	lex	νόμος	Законъ
עדות едот	testimonia	μαρτύρια	Свидѣніа
דברים дварім	verba	λόγοι	Словеса (глаголи)
אמרה імра	eloquia	λογία	Словеса (глаголи)
פקודים піккудім	mandata	ἐντολαί	Заповѣди
חוקות хуккот	iustificationes (statuta)	δικαιώματα	Справданіа
מצוות міцвот	mandata (praescepta)	ἐντολαί	Заповѣди (повелѣніа)
משפטים мішпатім	iudicia	κρίματα	Сдѣвѣ (сѣди)

Інший артизм оказується в розміщенню синонімів. Хотя в кожній строфі повторюються ті самі 8 синонімів⁴, то однак в кожній строфі йдуть они в отміннім порядку. І так прим.:

⁴ Против сказаного тут може кто закинути, що синоніми в строфах не суть зовсім так правильно розміщені, як говоримо, і прото не видно ту ніякую гармонію, понеже: 1) В декотрих строфах той самий синонім повторюється і по два рази (як прим. в першій зараз строфі слово *Справданіа* повторено 2 рази; так само в строфах *д, л, т* і т. д.) а навіть по 3 рази (прим. в строфі *Законъ*). 2) В декотрих знов зовсім інші ужиті синоніми, не з тих 8 вказаних (як прим. в строфі *пѣти*, в строфі *л пѣти*, в строфі *ѣ истина*). 3) В однім же стиху (122) навіть нема жадного синоніма. Се отже противорічить очевидно всякій гармонії.

На тоє відповідаємо: Правда, що в *нинішнім* тексті псалма 118 (особливо в переводах) не всюди захована правильність симетрії в ужитю синонімів, но з того не слідує, щоби така неправильність була в первіснім тексті. Треба бо замітити, I) що *переводи в тім взгляді много відступають від оригіналу*. І так: а) LXX не робить ріжниць межі євр. словами піккудім а міцвот і однаково оба називає *ἐντολαί*, так само ошибочно переводить хуккім через *δικαιώματα*; б) *Vulgata* не розрізняє так само піккудім від міцвот і однаково переводить через *mandata*; крім того дварім переводить раз *sermones*, другий раз через *verba* і в многих місцях заміняє синоніми один за другий; в) Наш текст словянський не робить ріжниць межі гр. словами *λόγοι* а *λογία* а в наслідок того переводить євр. дварім (*verba*) і імра (*eloquia*) однако через *словеса*. — II) При ближшій студіюваню євр. тексту приходиться до заключення, що і в сей первісний текст (внаслідок може переписованя або повторюваня его з памяти) ввійшли многі переміни, особливо в переставленю синонімів. Єсли бо зробимо контрапробу і почислимо всі синоніми в псалмі, то окажется, що крім двох або трьох, всі впрочім синоніми ужиті по 22 рази т.е. стілько що потреба. Іменно слова: міцвот, мішпат, едот, хуккот по 22 р. піккудім 1 р., дварім 20 р. імра 18 р., а за тора аж 25 р. Чому так много тора а так мало імра, дасться пояснити тим, що оба тіі слова дуже подобні в писаню *תורה* і *מורה*. В сей спосіб дасться пояснити заміна *כדרך* за *דרך* в ст. 3 і 37. (Що в ст. 37. первісно мусіло бути давар (слово), а не дерех (путь), доказом того Targum халдейський, где на тім містці стоїть *כדרךך* (*бедівраїх* — *secundum verbum tuum*). См. Polyglotta Londin. Bryani Walton).

Для переконаня, який то хаос ввели ту ріжні переводи, порівнаймо всі найважнійші місця пс. 118, где переводи від нинішного оригіналу відступають. І так:

Ст. 20. Возлюбѣ дшѣ моѣ возжелати сдѣвѣ твоѣ на всѣкое время.

Текст єврейскій: мішпатеха-юдіція;
 текст халдейскій: піккудеха-мандата;
 текст сирійскій: ледінаїха-юдіція;
 текст арабській: ашгаде-юдіція;
 vulgata: iustificationes (!);
 LXX(септуагінта): κρίματα.

Яка ріжниця вже в самих семітських языках!

Ст. 27 євр. піккуде (*mandata*) LXX *δικαιώματα* (!) Vulg. *iustificationes* (!)

Ст. 57 євр. деваре (*verba*) LXX *νόμος* (!) Vulg. *lex* (!)

Ст. 91 євр. мішпат (*iudicium*) LXX *διατάξις* (!) Vulg. *ordinatio* (!)

В строфі π

дварім-ібра-едот-міцвот-тора-мішпатім-піккудім-хукім.

В строфі ρ

міцвот-давар-мішпатім-ібра-тора-піккудім-едот-хукім.

В строфі Ϸ

давар-ібра-хукім-мішпат-тора-міцвот-піккудім-едут.

І так скрізь через цілий псалом, так що з 22 строф ані дві не найдеша зовсім подібних. Така різнообразність в розміщенню синонімів не єсть річею случайною, противно, єсть то нарочно зроблене, понеже: *varietas delectat*^{***}! В позірнім бо тім неладі оказуєся власне високий змісл артистичний; в такім іменно «неладі» розкинені і звізди по небі. Внаслідок такого свобідного розміщення синонімів в строфах кожда строфа носить свій індивідуальний характер, а мимо того всі строфи добре лучаються в одну гармонійну цілість і єще красше відбиваються від цілості.

3. Гармонія ідеї

Мимо так високого артизма в укладі внішнім псалма, був би він лише мертвою грою слів і не вдоволяв би чувства естетичного, если би не було в нім також внутрішньої артистичної диспозиції самого предмета, если би не було гармонії мисли.

А власне таку гармонію в нім вислідити дуже трудно. По-перше тому, що, як висше сказано, кождий стих говорить о тім самім, т. є. о Законі Божім. По-друге, що кождий стих складає для себе окремішну цілість і не вяжєся з другими. По-третє, в не однім стиху говориться

Ст. 93 і 94 євр. піккуде (mandata) LXX δικαιώματα (!) Vulg. iustificationes (!)

Ст. 105 євр. деваре (verba) LXX νόμος (!) Vulg. lex (!)

Ст. 118 євр. хукке (iustificationes) LXX δικαιώματα (recte) Vulg. iudicia (!)

Ст. 141. євр. піккудім (mandata) LXX δικαιώματα (!) Vulg. iustificationes

Ст. 146. євр. едот (testimonia) LXX μαρτύρια (recte) Vulg. mandata (!)

Ст. 151. євр. міцвот (praescepta) LXX όδοί (!) Vulg. viae (!)

Ст. 169. євр. двар (verbum) LXX — Vulg. eloquium (!)

[1. Блажени непорочні, ходящі в законі Господни,

2. Блажени іспитающі свідіння его, всім сердцем вжишут его;

3. Не ділаючі бо беззаконія, в путех его ходица

4. Ти заповідал еси заповіді твоя сохрани зило.

5. (О!) даби ісправилися путіє мої, сохрани оправданія твоя:

6. Тогда не постижуся, внегда призрїти мні на вся заповіді твоя.

7. Ісповімся Тебї в правости сердца, внегда научитимися судьбам [правди твоєя.

8. Оправданія твоя сохраню: не остави мене до зїла !].

^{***} Різноманїтність розважає (переклад *ред.*).

нараз о двох і трьох річах. Все тото вправляє зразу читателя в таке оголомшення, сплітаєся в такий хаос, творить таку монотонність, що не один вже толкователь був через то в блуд впроваджений і судив, що вся логіка в псалмі пожертвована для альфавета⁵.

Однако ж так оно не єсть. Если пильніше приглянутись поодиноким строфам, відкриваєся, що помимо одностайности гадок в поединчих стихах, — таки кожда строфа має свою окрему, відмінну від прочих, гадку, неначе свою головну ідею. Ідеї такі повстають в строфах злегка і незначно, якби мимоходом і мимо волї автора і для того власне дуже трудно їх вислідити. Однак уже Беллярміні в своїм поясненню псалмів звернув на то увагу, що поодинокі *ostonaria* т. є. строфи (у него по крайній мірі гденекотрі) мають свою окрему гадку⁶. Тоті головні ідеї поодиноких строф дуже незначно і звільна зростаються з собою в цілість, набирають що раз то більшої ясности і виразности, а вкінци проблискує як сонце головна ідея всего поемату і як сонце велике сієя понад цілим псалмом.

Придивімся тепер поочередно всім поодиноким строфам і стараймося вислідити їх окремі гадки, щоби при їх помочи відшукати головну ідею псалма і через тото придивитися его чудесній внутренній гармонії⁷.

Строфа: «Зітхненє до Закона (1–8). Псалмист, приймаючи на себе особу учащогося молодця, починає розважати о Законі. Видячи, що «Блажени» суть всі «ходящі непорочні в Законі», воздыхає: «(О) даби ісправилися путіє мої», признаючи так свою несовершенність. Єще він не знає нічого, єще єсть здалека від Закона, а видить, що Закона ему потреба.

2. Постановляє отже звернутися до Закона (8–16) і учитися его; про то несміло просить Бога: «Не остави мене», «Не отрини мене от Заповідей твоїх», «Благословен еси Господи научи мя оправданієм твоїм».

Звертаючися до Бога, відкриває перед Ним стан своєї душі; передо всім визнає:

3. 1) своє невіжество (16–24): єсть він засліплений духово: «Открой очї мої!». Єсть він «Пришелець на землі» і яко чоловік в чужині, не знає як ся заховати межї людьми. Жалуєся також на своє сумне положене

⁵ Rudingerus apud Rosenmüller. V. Cursus Complet. S. Script Migne.

⁶ Cf. Roberti Bellarmini. Explanatio in psalmos sub ps. 118.

⁷ Застерігаємося тут, що в понизшім розслідуванню в цілі розпізнання артистичної структури псалма 118, не хочем входити на поприще коментаторів св. Письма, но висказуєм лиш свої приватні мнінія *salva auctoritate interpretum* (не вдаючись до авторитетних інтерпретацій — переклад *ред.*).

на світі. Люди чужі, горді і беззаконні встають против него, «поносять» ему, оклеветують его. «Съдоша князи, і на мя клеветаху».

г. 2) Визнає відтак свою неміч (27–32). «Прилне земли душа моя», а даліше «Воздрема душа моя от унинія». Все тоє єсть тому, понеже не знає єще Закона. Кажє, що доперва тогди побіжить путем заповідей Божих, коли Бог благодатію своєю «розширить» серце его «Путь заповідей твоїх текох (в тексті євр. futurum), єгда разширил еси (в тексті євр. futurum) серце моє».

Визнавши перед Богом два свої головні недатки: невіжество і неміч, псалмист просить від Бога ліків на тії недуги:

г. 1) Просить Бога о просвіщенє его в Законі (33–40): «Законоположи мні» (євр. научи), «Вразуми мя», «Настави мя», «Приклони серце моє в свідінія» і т. д. Дуже виразно в сій строфі висказанє се прошенє: научи мене Закона! Єсть то *перше головне прошенє*.

г. 2) Просить Бога о спасенє его від зла (41–48): о вибавленє від злих людей, від їх клевети, від сумного положеня (неволі), в яким ся находить. «І да прійдеть на мя милость твоя, спасеніє твоє» і т. д. (*друге головне прошеніє*).

За вислуханє тих обох прошеній обіцює Богу неустанну хвалу Божу і заховуваня его св. Закона. Слова: «І хождах, і глаголах, і поучахся, і воздвигох» в єврейськїм сущє futurum, і більшість толкователів приймає їх значення pro futuro, яко обітницї Богу.

Бог вислухує зараз перше прошенє і подає благодать потребну до науки, з виповненєм же второго прошеня (о спасеніє) Бог не спішиться, щоби чоловік при помочи благодати Божої сам трудився над своїм спасенєм; оставляє отже его надальше в немочи, бо: «в немощи сила моя совершается» (2 Кор.).

Уділяє отже Бог благодать просвіщеня і псалмист-ученик розпочинає науку Закона. А понеже:

(Наука Закона: I-е стадіум).

Кожда наука починаєся від вражованя в память даного предмета, прото і тут слїдує зараз строфа:

(I розмишленє).

г. 1. Память Закона (49–56). Ученик вражає собі в память Закон Божий «Помяни словеса твоя», «Помянух судьби твоя», «Помянух в нощи імя твоє». Слово захар — пам'ятати — повтаряєся в сій строфі кілька разів.

Слїдує дальший поступ в науці:

(II розмишленє).

г. 2. Закон то часть моя (57–64). Ученик присвоює собі науку і чуєся вже в Законі як новий господар на своїм господарстві (хелек —

часть ґрунтова, спадщина) і як господар: встає рано («Полунощи востах»), берєся до роботи («возвратих нозі мої» і т. д.), спішиться (євр. промишляє), словом єсть в повній праці над Законом.

Скоро відтак починає вкушати плоди своєї праці:
(III розмишленє).

г. 3. Благість Закона (65–72). Слово тов — добрий, благий), повтаряєся тут майже в кождім стиху на похвалу Закона: «Благость сотворил еси с рабом твоїм», «Благ еси Ти Господи, і благостию твоєю научи мя», «Благ мні Закон уст твоїх паче тисящ злата і сребра».

Мимо такого однак успішного поступу в Законі псалмист жалуєся знов (при кінци сеї же строфи), що сумне положенє его, о котрїм згадував висше, зовсім не змінилось. Противно же, єще погіршилось: «Умножися на мя неправда гордых», «Усириися яко млеко (г. отолстѣ яко тук) серце їх (віт гордості)». Для того вторично звертає ся до Бога і по раз другий сильнійше просить Его о то саме, що перше (*повтореня головних прошенєв*).

г. 4. Просить о просвіщенє і утверженє в Законі (73–80). «Руці твої сотвористі — вразуми мя», «Буди серце моє непорочне в оправданїях твоїх» (*повторенє I головного прошеня*).

г. 5. Просить о вибавленє від зла (81–88). Прошенє се висказанє тут з більшою силою: «Изчезает во спасеніє твоє душа моя», «Исчезоша очи мої в слово твоє (т. є. спасеніє) глаголюще: когда утїшиши мя (т. є. спасєши)» (*повтореня II головного прошеня*).

Жалуєся при тім ще більше на свій гнет: «Зане бих яко мїх на сланї»⁸, «Законопреступници... неправедно погнаша мя; вмалї не скончаша мене на землі».

Господь Бог вислухує знову молитву, але в премудрости своїй виповнює знов лиш перше прошенє. Подає обильнійшу благодать просвіщеня і псалмист-ученик творить *дальший поступ в науці Закона*.

(Наука Закона 2-е стадіум)

Слїдують тепер 3 контемпляції або розмишленя над Законом, піднеслїйші, ніж попередні, сполученї з возбужденєм чувства і з постановленєм.

(I розмишленє)

г. 6. Віковічність Закона (89–96): «Во вік Господи слово твоє пребивает на небеси», «В род і род істина твоя», «Учиненієм твоїм пребивает день» (в євр. амду гайом т. є. закони твої перебувають аж до нинї),

⁸ «Мїх на сланї» (uter in pignā) властиво: «мїх в димї» (uter vinarius in furno) — вираженє взятє з господарства виноградного. Вино хоронилося в мїхах шкіряних, а щоби ся не псувало, мїхи завїшувалися в димї. Cf. *Migne. Cursus Compl. S. Script. ad Ps. 118.*

«Всякія кончини (т. є. всіх річей) видіх конец), (а) заповідь твоя широка зіло (т. є. безконечна)». Видимо тут чувство подивлення для вічності Закона. Про то і півець робить постановлене: «Во віки не забуду» і т. д.

(II розмишлене)

н. Превосходність Закона (97–104). Случайність до сего розмишлення подало півцю слово єврейське *мін* — *от*, з, котре уживається до означення висшого і найвисшого степеня порівняння: «Паче враг моїх умудрил мя еси заповідію твоєю», «Паче всіх учащих мя разуміх», «Паче старец разуміх», т. є. через Закон Божий. Для того з чувством воскликую: «Коль возлюбих закон твой!», «Коль сладка гортани моему словеса твоя паче меда устом моїм».

(III розмишлене)

з. «Закон мені світильник» (105–112). За помічю того світильника псалмист охоронився від заблудження і упадку: «Положиша грішники сіть мні: і от заповідей твоїх не заблудих!». Для того клянесья і обітує Богу заховати завсігди Закон: «Кляхся і поставих сохрани» і т. д. (3 стадіум)

Ученик вже достаточо просвіщен в Законі і яко дозрілий виступає, тримаючи світильник Закона, самостійно в життя, где зараз зустрічаєся з противниками Закона Божого. Для того перша його річ, котру мусить оказати, єсть:

д. Опозиція против беззаконним (113–120). Буква *д* (самех) значить *опора*, і се, здаєся, піддало псалмисту провідну гадку сеї строфи, котра впрочим єсть досить виразна: Ученик, опертий на Законі Божім, противставляєся беззаконним (наперед негативно) — «Законопреступния возненавидіх» і т. д., «Уклонитесь от мене лукавнующіи» і т. д., «Преступающія непщевах вся грішния» і т. д. За тою першою річею слідує зараз друга:

в. Виступлене чинне против беззаконних (121–128). «Сотвори хъ суд і правду» говорить псалмист; «суд» значить виконання справедливости над беззаконними.

При тім оказує ревність свою в діяльності: «Время сотворити Господеви: разориша закон твой!».

Така похвальна діяльність, борба з беззаконієм, єсть справді ділом добрим і заслужительним: єсть бо то вспівділанем з благодатію Божою. Для того Бог несподівано уділює ділателю помножене своєї благодати, котре тут являєся яко:

г. Ясніше обявленя Закона Божого (129–136). Господь Бог з отцівською любовію «просвіщає лице своє на раба своего» — і він нагло відкриває в Законі дивні річи, котрих перше не видів: «Дивна свидінія твоя!» Пізнає, що «явленіє словес Божіих просвіщаєт і вразум-

ляєт младенци». На струю божественного того світла, отвирає уста свої, якби на повіяне нового життя, віддихає і наслаждаєся ним: «Уста моя отверзох, і привлекох дух, яко заповідей твоїх желах!».

При помочи того небесного світла пізнає він і річ тую, котрої перше не розумів: що причиною, для чого его Бог доси не вислухав і не визволив з нужди (неволі?), були власні його гріхи, давнійше незаховуване Закона Божого. Для того вибухає він нагло в слези — «Ісходища водная изведости очи мої» — і воскликую:

з. «Праведен еси Господи!» (137–144). Справедливий еси Господи і справедливі «суди твої» надо мною! Справедливо «юнійший аз есм і уничиженъ»; справедливо «скорби і нужди обрїтоша мя!».

Но мимо такого ясного розпізнаня своєї вини, не тратить він надії на милосердіє Боже, але аж тепер підносить висше голос свій і кличе до Бога найсильнійше.

р. Взиванє до Бога (найсильнійше, ст. 145–152). Ціла тая строфа єсть найвиразнійшим і найсильнійшим в цілім псалмі взиванем до Бога: «Возвах всім сердцем моїм: услыши мя Господи», «Возвах Тебі», «Предварих в безгодїї і возвах», «Глас мой услыши Господи» і т. д. А причиною сего найблизшою єсть, що гнет просячого стався найбільший: «Приближишася гонящіи мя беззаконієм». Для того і просить в слідуочій строфі:

г. «Боже ізбави мя!» (прошенє найвиразнійше, 153–160). Найживійше тут представляє свою нужду і найвиразнійше допрошуєся вибавленя з неї: «Вижд смиреніє мое», «Мнози ізгоняющїи мя і стужающїи мні», «Ізми мя», «ізбави мя», «живи мя», «живи мя», «живи мя».

В тих двох строфах р і г єсть якби точка кульмінаційна в псалмі, до котрої все звертаєся, є найвисше піднесене голосу, мовби fortissimo цілого концерту псалмового. По нім, якби по найбільшій взбуреню моря, успокоюються фалі, голос нагло знижаєся і легідним акордом розливаються тепер:

ш. Рїжні чувства для Закона Божого (161–168), на котрих мовби на розличних струнах вигриваючи, псалмист приготує слухателя до закінченя твору. З предивним тут артизмом рїжні чувства, що попередно були висказані і розкинені по цілім псалмі, збираються в одну групу в тій передпоследній строфі, справляючи тим милу для сердця симфонію. І так:

- а) боязнь — «убояся сердце мое»,
- б) радість — «возрадуяся аз о словесіх твоїх»,
- в) любов — «возлюбихъ законъ» і т. д.,
- г) ненависть (кò грїху) — «неправду возненавидіх»,
- д) вдячність — «седмерицею днем хвалих Тя»,

- е) мир — «мир мног любящим закон твой»,
- ж) ожданє (спасенє) — «Чаяхъ спасенія твоего»,
- з) чуйність — «Сохранихъ (євр. шамарті = чуйно стеріг) заповіді твоя».

Наступає послідна строфа — запечатанє цілости і мовби величне finale концерта:

п. Закінченє (169–176). Єсть оно гарним зреасумованєм цілого псалма: виступають в нім поновно всі складові часті і головні ідеї цілого твору; отже:

α) *Перше головне прошенє:* «Да приблизитя моленіє моє пред тя: Господи по словеси твоему вразуми мя».

β) *Вторє головне прошенє:* «Да внидет прошеніє моє пред Тя. Господи по словеси твоему ізбави мя».

γ) *Обітници дані Богу:* «Отригнутъ устні мої пініє» і т. д.

δ) *Визнанє своєї нужди:* «Заблудих яко овча погибшее» і т. д.

В сім посліднім зіставленю прекрасно виходить на яв провідна ідея цілого псалма: а єсть она та сама, що в пречудній пісни Мойсеєвій в Второзакон. (32), т. є. відносини вибраного народа до Закона Божого, тільки що в отмінний спосіб і з отмінної точки представлені. Як там на полях Моавитских взивав колись Мойсей небеса і землю на свідків, що дав з Законом народови «живот і смерть», так тут в неволи вавилонській упокорений нарід дає якоби відповідь на тоту пісню. Визнає, що согрішив перед Богом, не сохранивши Закона, що справедливо за то поносить кару, і прото цілим сердцем звертає ся до Закона Божого, ожидаючи від него спасеня.

«Возжелах спасеніє твое Господи» говорить під конєць сего псалма, а слово се «спасеніє» в єврейскім יְשׁוּעָה (єшсуа) = Исус, дивне кидає світло на зрозуміне пісни і світить як зоря не тільки над цілим сим псалмом, але і над цілим Старим Завітом. Єсть оно заразом мовби печатію, потверджаючою канонічність сего псалма, посвідчаючою, що єсть він істинно творенієм св. Духа.

* *
*

З повисшого перегляду всіх строф пересвідчили ми ся достаточнo о внутрішній гармонії сего великого псалма. Єсть бо в нім:

1) Зв'язь л о г і ч н а. Поодинокі строфи виражають кожда якусь окрему ідею. Ідеї ті не розкинені безмисленно після альфавета, але впливають консеквентно одна з другої, так що початок хорошо вяжєся з кінцем і всі строфи сплітаються в гармонійну цілість.

2) Артистична симетрія в розположеню змісту; 22 строфи розположені суть парами і трійцями, взаімно собі відповідаючими в слідуючий спосіб:

$\text{חשן קצף עם נמל כי שחזוה דג בא}$

Дві строфи вступу (א і ב) відповідають 2 строфам визнання (ג і ד), а ті знов 2 строфам першого прошеня (ה і ו). І так в 1-й часті єсть 3 пари строф; в послідній часті також 3 пари.

Перше подвійне прошеня (ז. ח) відповідає другому (ט. י) і третьому (יא. יב).

По першім прошеню (יג. יד) слідує 3 контемпляції (טו. טז.), по другім (сильнійшій) прошеню (יז. יח) рівно ж 3 контемпляції (יט. כ).

Вкінці дві строфи закінченя (כא. כב) відповідають красно двом строфам вступу: (כג і כד).

3). Єсть також отвітна градація тонів і чувств в поступі поодиноких частей: мастерскій перехід від ріано аж до fortissimo при рівночаснім уміркованю і хороненю від пересади. І так прим. прошенє до Бога (о науку Закона) спочатку висказанє несміло (כ), потім рішучо (כג), дальше сильнійше (כד), а вкінці найсильнійше (כה). Подібна градація даєся видіти в описаню гнету, а також і в самім поступі в науці Закона, як то виказано в перегляді строф псалма.

Якже тепер чудово виступає ціла красота поетична, цілий мастерскій артизм сего *Великого Альфавета*, если рівночасно обіймем оком всю його внутрішню і внішню гармонію: мудро розложєну єдність предмета, то є степенованє величанє річи найсвятійшої, *Божого слова*; тую предивну гру синонимів при щораз то отміннім реченю, виявляючу ціле богатство людского краснорічя, звонячу всіми людскими чувствами: а все тоє зібранє в претрудну форму акростихову! На тих 22 буквах альфавета неначе на 22 клявишах великого органу з непорівнаним артизмом виграв вдохновенний Маєстро свою величаву безсмертну композицію!

* *
*

Оскільки же інакше, оскільки красше представляв би ся нам псалом *Непоробчній*, если би всі ті красоти оригінального тексту далися живцем перенести в наш текст церковний. Якого ж би тогди розуміня его набрало ясности і сили, читанє его якби ся стало оживленє і підносячє духа!

На жаль однак наші церковні тексти зовсім не увзглядняють тої артистичної сторони псалма. Не тільки бо що нема там поділу на строфи, котрий належить до существенних частей сего псалма, але навіть не всюди стихи відріжнені один від другого. Крім того єще той поділ

на 3 «Слави» неотвітний, бо не числиться зі строфами: перше «Слава» ще уйде (бо хочай єсть при кінци строфи ѿ), але друге роздирає строфу на дві частини, і то без ніякої причини. (По третім стиху «Уста моя отверзох» слідує «Слава», а потім четвертий стих строфи: «Призри на мя і помилуй мя»... Отвітнійшим було би, если би третє «Слава» зачи- нало ся від Дивна свидѣній твоѣ).

Пожаданою отже річею було би при будучім видаваню св. Письма, а також при печатаню часословів ієрейских завести таку зміну, щоби в пс. 118 виразно були означені строфи, чи то буквами єврейскими, чи грубшими цифрами, чи хотьби відступами, при чім однак дотеперіш- ний поділ на «Слави» міг би остатися незмінений. Лучше також було би, если б поодинокі стихи псалма не слідували по собі *per extensum*, але зачиналися кожний від нової строфи. По крайній мірі тота зміна нагадо- вала би нам так упосліджену у нас артистичну форму сего прекрасного псалма.

Катерина ЦІРКУС (Львів)

МАРТИН ЗІ ЛЬВОВА — КОМПОЗИТОР XVI СТОЛІТТЯ

XVI століття — це період найвищого розквіту європейського музичного Відродження. Розвиваючи традиції Середньовіччя (збереження сюжет- ного фонду, зв'язок теми і канонів її втілення тощо), мистецтво цього часу вступає в нову стадію. Загальною тенденцією епохи стає індивіду- алізація образів у межах традицій, переосмислення духовної тематики в напрямку світськості. Власне поєднання світських і духовних компо- нентів на різних рівнях — мовному, стилістичному, їх органічний зв'я- зок і взаємопроникнення — є одним з найяскравіших проявів мис- тецтва Відродження.

Наприкінці XVI століття досягає вершини і вокальна поліфонічна музика. Вона активно залучає засоби виразовості, властиві світському мистецтву. У руслі ренесансних тенденцій підвищений інтерес викли- кає мистецтво країн Центральної і Східної Європи, зокрема Польщі, України та Білорусії. У цей час тут культивувалася нідерландська, італій- ська, німецька, французька музика¹. Репертуар тогочасних органних табулатур свідчить про добру обізнаність місцевих музикантів із захід- ноєвропейськими досягненнями. Саме цей період у музиці Польщі представлений такими іменами як Вацлав з Шамотул (Wacław z Szamo- tuł), Себастьян з Фельштина (Sebastian z Felsztyna), Миколай Гомулка (Mikołaj Gombóka), Томаш Шадек (Tomasz Szadek). До таких знаних і талановитих композиторів належав і львів'янин Мартин Леополіта чи Мартин Львівський (зі Львова).

Що ми знаємо про нього? Дослідники вказують на ім'я «Martinus Leopolditanus», яке знаходиться в органній табулатурі з вроцлавської Міської бібліотеки 1573 року; в інших джерелах «Martinus Leopoldita»,

¹ Z. Szweykowski. Rozkwit wielogłosowości w XVI wieku, *Z dziejów polskiej kultury muzycznej: I. Kultura staropolska*. Pod red. Zygmunta M. Szweykowskiego, Kraków 1958, s. 79–88.